

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Jure Gojič

**Študentski boji proti bolonjski reformi
Diplomsko delo**

Ljubljana, 2010

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Jure Gojič

Mentor: doc. dr. Andrej Kurnik

Študentski boji proti bolonjski reformi

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

Študentski boji proti bolonjski reformi

Bolonjska reforma je s pohodom na nacionalne visokošolske strukture prišla preko naddržavnih institucij. Vprašanje pa je, kako so se posamezne postavke Bolonjske deklaracije dejansko implementirale. Študentski boji proti bolonjski reformi imajo korenine v sprejemanju Bolonjske deklaracije. Ta je bila sprejeta preko velikega števila dokumentov, ki pa so mnogokrat nastali pod vplivom neoliberalnih globalnih vzvodov in interesov kapitala. Zaradi tega je prišlo do študentskih uporov, ki so se večinoma vrteli okoli uvajanja neoliberalne doktrine v visokošolsko sfero, najbolj neposreden odraz tega pa so bili poskusi uvajanja šolnin. Protesti na Hrvaškem, v Avstriji in Španiji so pokazali, da študentje so kritična masa, ki jo je v dialogu nujno upoštevati, ter da v nasprotnem primeru kritična masa spremeni svoje agregatno stanje in preide iz statične figure v aktivno. Globalni bolonjski imperij ima tako v študentih močnega nasprotnika, ki ga bo moral v nadaljnje upoštevati, če bo hotel o(b)stati v takšni obliki, kot danes.

Ključne besede: Bolonjski proces, bolonjski imperij, študentski boj, neoliberalizem.

Students' actions against Bologna reform

The Bologna reform came marching down to the national higher education structures over supra-state institutions. It is however questionable how the specific hypotheses of the Bologna declaration were implemented. Students' actions against the Bologna reform are rooted in the process of accepting the Bologna declaration which was brought into force through an enormous number of documents that were many times influenced by the neoliberal levers and interests of the capital. That is why student actions emerged. They were mostly pointed against enacting the neoliberal doctrine into higher education area, the most direct proof of this process were the attempts of introducing tuition fees in some countries. Protests in Croatia, Austria and Spain have proven that students are the critical mass which must definitely be considered with in dialogue and that otherwise this critical mass changes its physical state and transforms from a statical figure to an active one. The global Bologna empire has a powerful opponent in the student movement and will have to take them into consideration if it wants to remain in the same form as today.

Key words: Bologna process, Bologna empire, student fight, neoliberalism.

Lepota *studioma* je v tem, da se česa naučiš,
že res, da nekaj od učiteljev,
še več pa od sošolcev, posebno od starejših,
ko ti govorijo o tem, kar so prebrali.
Tako ugotoviš, da mora biti svet poln čudes,
in če hočeš vsa spoznati, ti glede na to, da je življenje prekratko,
da bi si lahko vsega ogledal, ne preostane drugega,
kot da prebereš vse knjige.

Umberto Eco

KAZALO

1 UVOD	6
1.1 STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA.....	7
1.2 METODOLOGIJA.....	8
1.3 TEORETSKI OKVIR	8
2 BOLONJSKA REFORMA	10
2.1 (PRED)ZGODOVINA BOLONJSKE REFORME	10
2.2 BOLONJSKA DEKLARACIJA	12
2.3 LIZBONSKA STRATEGIJA	14
3 GLOBALNI BOLONJSKI PROCES.....	15
3.1 BOLONJSKI IMPERIJ	17
3.2 AVTONOMIJA PO BOLONJSKO	19
3.3 VKLJUČEVANJE ŠTUDENTOV V BOLONJSKO DEBATO	20
4 ŠTUDENTSKI BOJ	21
4.1 BERKELEY V ŠESTDESETIH	21
4.2 HRVAŠKA – BLOKADNA KUCHARICA	23
4.3 AVSTRIJA – BOLOGNA BURNS!.....	25
4.4 ŠPANIJA – BOLOGNA FUCKIN'UP SUMMIT.....	27
5 VRNITEV V PRIHODNOST	29
6 ZAKLJUČEK.....	32
LITERATURA.....	34

1 UVOD

Bolonjska reforma oziroma, kot jo nekateri radi poimenujejo, bolonjski proces¹, je med nami. Je tukaj in zdaj, je resnična in ne moremo je spregledati. Lahko nam je všeč, lahko pa se z njo ne strinjamo. Večinoma je v strokovni literaturi bolonjski proces obravnavan kot pozitiven in kot neogiben, nujen tok dogodkov, ki nas je prej ali slej moral doleteti. Pred nekaj več kot desetimi leti se je zgodil prelom v točki na zemlji, ki se ji pravi Bologna. Od tam se je prelom razširil kot prelomnica svetega Andreja na države podpisnice. Na nekatere hitreje, druge so se reforme lotile počasneje in bolj preudarno. Kljub vsej preudarnosti pa je vse države podpisnice bremenil nek rok, do katerega so si zadale sprejeti in implementirati bolonjsko reformo v nacionalne visokošolske izobraževalne sisteme, kar so po večini tudi storile. Že ob sprejemanju Bolonjske deklaracije je bilo slišati nemalo kritik in očitkov na površnost, pristranskost, laičnost in podrejenost tega dokumenta. Ti glasovi so sčasoma zamrli oziroma so jih preglasili pragmatični kriki vernikov v Lizbonsko strategijo. Lizbonska strategija je 'zlobna mačeha' Bolonjske deklaracije, v njej so zapisane močne in visoko leteče besede o konkurenčnosti evropskega gospodarskega prostora, družbi znanja in podobnih paradigmah, na katerih naj bi Evropa pridobila svojo staro slavo imperialista in širila svojo ekološko in še kako ozaveščeno ideologijo na druge dele planeta. Kako torej še lahko kdo verjame besedam o svobodnem in avtonomnem visokošolskem prostoru, za katerega so se (med drugim) borili študentje in profesorji po vsem svetu konec šestdesetih in začetek sedemdesetih let? Kako bodo prihodnje generacije študentov gledale na študij, ki je postal podrejen ciljem in potrebam pešajočega evropskega gospodarstva, ki potrebuje svež človeški kapital, da lahko ustvari nove presežke, ki jih nato nepravilno distribuira? Kako bo znanje v prihodnosti sploh vrednoteno – kvalitativno ali kvantitativno?

S tovrstnimi vprašanji in dilemami se ukvarja malokdo. Večinoma so vsi, profesorji in študenti zadovoljni v svojem toplem zavetju kratkoročnih uspehov, ki jim omogoča hitro in relativno uspešno pridobivanje, enim listin, po katere so prišli, drugim pa število študentov, ki jim zagotavlja nenehno cirkulacijo, *spiritus agens* njihovega (po)ustvarjanja vednosti, ki jo prenašajo na čedalje večje število študentov, ker tako (po navadi) zahteva vodstvo, ki si v izobraževalnem procesu želi čim večji kos torte.

---

¹ Kar morda implicira, da je to neke vrste sodni proces, kot na primer beograjski ali nürnberški, morda pa kaže na nemalokrat opevano fleksibilnost bolonjske reforme, seveda fleksibilnost le v eni smeri, smeri kapitala.

Vendar pa se vsake toliko časa zgodi potres, ki premika meje, združuje ljudi v agonističnem pluralizmu (Mouffe 1993) ter postavlja nove zahteve, zaradi tektonskih premikov, ki jih je sprožil. Jasno je, da do tistih, ki so bolj oddaljeni, pride efekt kasneje in v blažji obliki, vendar kljub temu pride. Še bolj pomenljivo je, če potres sproži druge potrese, ki sprožijo globalno tresenje univerzitetnih tal pod nogami tistih, ki so taista tla v Bologni leta 1999 zaznamovali s peresi svojih nalivnikov. Eden takih potresov se je zgodil letos in imel je velik potencial, da postane globalen. Na nek način je to tudi postal, saj je združil moči tistih, ki jim ni vseeno, na plano prinesel nova spoznanja, nove boje in omogočil izmenjavo pomembnih izkušenj o (g)lokalnih bojih proti površno izpeljani bolonjski reformi.

Cilj pričujočega diplomskega dela bo osvetliti nekaj teh bojev, še pred tem pa bomo statično secirali bolonjsko deklaracijo, prikazali njene temeljne lastnosti in slabosti ter se lotili tudi njene implementacije na lokalni in globalni, torej glokalni ravni. Pri tem nas bo vodilo osrednje raziskovalno vprašanje, ali je študentske boje sprožila perfidno ideologizirana implementacija Bolonjske deklaracije. Poleg tega bomo skozi diplomsko delo skušali potrditi tezo:

Bolonjska reforma je nastala pod vplivom neoliberalne ideologije, zato njeno vpeljevanje pomeni podrejanje interesu kapitala, visokošolske ustanove pa spreminja v podjetja.

1.1 STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA

Po uvodnih besedah, predstavitvi metodologije in teoretskega okvira diplomskega dela, bomo v drugem poglavju predstavili zgodovino in ozadje bolonjske reforme in deklaracije, pri čemer se ne bomo mogli izogniti povezavi z Lizbonsko strategijo. Nato bomo v tretjem poglavju predstavili globalne vidike in temeljne premise bolonjskega procesa na lokalni ravni. V nadaljevanju bomo v četrtem poglavju predstavili okvire in ozadje študentskih bojev. Dokumentarni film Berkeley v šestdesetih nam bo služil kot praktično izhodišče, nakar bo sledila analiza protestov in protestnih gibanj proti bolonjski reformi. Pri tem se bomo omejili na študentske boje, ki so se zgodili v zadnjem letu, saj bi sicer bilo naštevanja študentskih bojev enostavno preveč. Tako bomo predstavili študentski boj na Hrvaškem, v Avstriji in Španiji. Seveda bo predstavitev teh bojev obsegala le omejen izbor študentskih bojev.

Nekaterih namreč sploh nismo zaznali, drugih pa je bilo preveč, da bi se jih dalo na enem mestu analizirati. Skozi sintezo spoznanj bomo na koncu izpeljali nekaj zaključnih misli in podali nekaj nadaljnjih vprašanj, ki bi se jih bilo vredno dotakniti.

1.2 METODOLOGIJA

Metodologija diplomskega dela bo temeljila na nekaterih že sintetiziranih spoznanjih o bolonjski reformi, ki so jih izpeljali študentje FDV. S pomočjo deskriptivne analize sekundarnih virov, ki jih bomo implementirali v prvoosebno² spoznavno metodo z opazovanjem, bomo skušali objektivno aplicirati teoretska izhodišča študentskih bojev na praktično raven. Poleg uradnih, bomo analizirali tudi nekatere primarne vire, ki so jih sestavili sami uporni študentje.

1.3 TEORETSKI OKVIR

Študentski boj pomeni vsak odpor in vsako gibanje študentov (in profesorjev), proti takim spremembam ki neprimerno spreminjajo njihovo delovanje, najsi posredno ali pa neposredno. Taka »gibanja predstavljajo alternativo globalizaciji oziroma Imperiju, ki se oblikuje na osnovi institucionalne integracije odnosov oblasti« (Kurnik 2005, 166). Temeljna predpostavka diplomskega dela je, da je bolonjska reforma, ki korenito posega v visokošolski sistem, posledica neoliberalistične ideologije, ki jo promovirajo nadsocijalne strukture. Althusser in ideološki aparati države, ki jih lahko apliciramo tudi na nadsocijalne strukture, saj so nacionalne države prenesle del suverenosti na njih, nam lahko služijo kot osnova za prenos ideologije vladajočega razreda oziroma za ohranjanje produkcijskih razmerij. Ker je visoko šolstvo del šolskega ideološkega aparata države in ker »šola uči 'spretnosti', toda v oblikah, ki zagotavljajo podrejanje vladajoči ideologiji ali pa obvladovanje njenega 'practiciranja'« (Althusser 2000, 61), lahko rečemo, da so globalni interesi prepoznali moč šole kot temeljnega ideološkega aparata in ga obrnili sebi v prid.

Althusser se sprašuje, »zakaj je v kapitalističnih družbenih formacijah šolski aparat dejansko vladajoči aparat države – in kako deluje« (Althusser 2000, 80) ter odgovarja, da šola začne že v rani mladosti otrokom vtepati v glavo neke spretnosti, »ovite v vladajočo ideologijo« ali pa

---

² Avtor diplomskega dela se je udeležil protestov na Dunaju in v Madridu.

kar »vladajočo ideologijo v čisti obliki«, da se nato šolajo naprej in vmes »odpadajo, da zapolnijo delovna mesta nižjih in srednjih 'kadrov'«, in se le nekateri povzpnejo do vrhov, kjer med drugim postanejo tudi poklicni ideologi, tako da »je vsaka skupina, ki spotoma odpade, praktično opremljena z ideologijo, ustrezno vlogi, ki jo mora opravljati v razredni družbi« in s tem se »v veliki meri reproducira produkcijska razmerja kapitalistične družbene formacije« (*Prav tam*, 81-82). Althusser zaključi svoje razmišljanje s stavkom, ki je očitno bil v duhu takratnega časa³, njegovo aktualnost pa zlahka prepoznamo tudi danes: »Zato lahko trdimo, da kriza, ki ni bila še nikoli tako huda in ki po vsem svetu pretresa šolski sistem v toliko državah /.../, dobiva politični pomen, če upoštevamo, da je šola vladajoči ideološki aparat države, aparat, ki ima odločujočo vlogo v reprodukciji produkcijskih razmerij produkcijskega načina, katerega obstoj spodkopava svetovni razredni boj« (*prav tam*, 83).

Neoliberalizem je ideologija, katere naloga je spodkopati svetovni razredni boj, tudi preko podrejanja izobraževanja. Tako »je ena glavnih transformacij, ki so v zadnjih desetletjih doletele vzgojno-izobraževalno polje /.../ to, da neoliberalna ideologija postopoma monopolizira diskurz in reformatorsko dinamiko« (Laval 2005, 12), kjer lahko reformatorsko dinamiko hitro povežemo (tudi) z bolonjsko reformo. Prav tako »šolo /.../ sedanje reforme usmerjajo k ciljem konkurenčnosti, ki prevladujejo v globaliziranem gospodarstvu« (*prav tam*, 14). Cilji konkurenčnosti so tudi na visokih prioritetnih mestih mednarodnih organizacij, kot so Svetovna trgovinska organizacija, OECD, Svetovna banka, Mednarodni denarni sklad in Evropska komisija, ki »k tej konstrukciji prispevajo tako, da 'ugotovitve', 'evalvacije', 'primerjave' spreminjajo v priložnosti za ustvarjanje globalnega diskurza« (*prav tam*, 15), kar pomeni, da prihajajo do izraza tudi politični vplivi globalnih akterjev, ne samo finančni, čeprav so v tem primeru ti medsebojno povezani. Laval dalje opozarja, da se v takih razmerah lahko »pravica do izobraževanja zgolj skrči na rešljivo družbeno zahtevo, ki se bo čedalje bolj, in sicer zelo neegalitarno, obračala k zasebnemu izobraževanju« (*prav tam*, 17). Povezave med globalnimi akterji in posameznimi interesi postanejo očitni, ko »se od institucije zahteva, naj se spremeni v 'fleksibilno organizacijo'« (*prav tam*, 19).

Fleksibilizacija je mantra, ki jo na ravni javnih debat slišimo nešteto krat, je pa le krinka za neoliberalne reforme, ki jih z globalno zamudo uvajajo nekatere države. Fleksibilizacija pomeni tudi prilagajanje visokošolskega sistema potrebam kapitala, torej da so diplome in

---

³ članek je prvič izšel v reviji *La Pensée* v Parizu leta 1970, kar tekst umešča v čas neposredno po, oziroma še tudi med globalnim študentskim uporom konec šestdesetih let.

ostale listine prilagodljive potrebam delodajalcev in ne dejanskim potrebam družbe. Laval pravi, da »neoliberalno obdobje kapitalizma poskuša to vez spremeniti, vez med diplomom in družbeno priznano osebno vrednostjo postaja vse bolj ohlapna in nedoločna« (Laval 2005, 39). Zdi se, da prav to skuša storiti tudi bolonjska reforma, zato v nadaljevanju podrobneje obravnavamo nekatere njene (zgodovinske) elemente.

2 BOLONJSKA REFORMA

V tem delu diplomske naloge bomo predstavili temeljne značilnosti bolonjske reforme, njeno (pred)zgodovino, zgodovino njene implemetacije in tudi njene kritike. Poleg tega bomo pregledali tudi Lizbonsko strategijo, ki je na nek način podlaga za implemetacijo Bolonjske deklaracije in drugih dokumentov, ki so bolj ali manj le potrjevali že sprejete sklepe, hkrati pa njihova posledica. Trdimo torej, da so ti dokumenti v medsebojni odvisnosti in da so nastajali istočasno ter usklajeno. Na koncu poglavja bomo skušali podati še nekaj kritičnih uvidov v implementacijo bolonjske reforme in jo poskusili predstaviti v drugačni luči.

2.1 (PRED)ZGODOVINA BOLONJSKE REFORME

Obstajajo trditve avtorjev, da je do nekaterih procesov, ki se jih danes šteje za uspešno posledico vpeljave bolonjske reforme⁴, prišlo že pred več kot osemsto leti, torej ob nastajanju prvih evropskih univerz⁵. Umberto Eco na primer opisuje izobraževanje mladega Baudolina v Parizu. Na takratnih univerzah je bilo prisotnih mnogo študentov iz različnih držav. Tako med drugim opiše tudi Abdula, ki je videti kot da bi prišel iz mavrskih dežel, ima pa skodrane, oranžno rdeče lase, kot jih imajo Hibernijanci, kasneje ugotovi, da je Abdul po očetu iz Provanse, po materi iz Hibernije, da pa so vsi skupaj (kot posledica križarskih vojn) živeli v Siriji (Eco 2007). Tudi Huang v svoji analizi razpravlja o zgodovinskih primerih mednarodnega sodelovanja in jih predstavlja predvsem kot posledico širjenja krščanske vere (12-15. stoletje), nato kot posledico ekonomsko-gospodarskih vzrokov (15. st. – 1918) in po

---

⁴ Ti procesi vključujejo mednarodno 'izmenjavo' študentov, ki so takrat prihajali iz različnih delov sveta, način študija, ocenjevanje dela profesorjev, ipd. Za podrobnosti glej npr. Eco 2007.

⁵ Ob branju Platonovih del (npr. Faidon), bi lahko internacionalizacijo akademskega izobraževanja morda postavili še dlje v preteklost. Sokratovo razmišljanje namreč nemalokrat spominja na razmišljanje vedskih filozofov, vendar za tovrstne mentalne povezave ni nobenih konkretnih dokazov.

tem času zaradi političnih in ideoloških dejavnikov, v zadnjih letih pa je mednarodno sodelovanje predvsem posledica tržno naravnane ekonomije (Huang v Braček 2007, 14-16).

Osredotočimo se sedaj na zgodovino in ozadje samega bolonjskega procesa. Zаметki evropske visokošolske politike segajo v leto 1955, ko so se v Messini sestali ministri za zunanje zadeve in tam izpostavili predlog o vzpostavitvi evropske univerze, da bi torej ekonomsko sodelovanje razširili tudi na akademsko. V času neposredno po študentskih protestih maja 68, je visokošolska politika dobila birokratski aparat znotraj Evropske komisije (EK), leta 1971 pa so se ministri za šolstvo dogovorili o ustanovitvi Evropskega univerzitetnega inštituta v Firencah. V tem času je profesor Henri Janne izpostavil štiri ključne kriterije, na katerih bi morala temeljiti skupna visokošolska politika: (1) ne vmešavati se v nacionalne strukture in šolske tradicije, ki so karakteristične za posamezne države članice; (2) aktivnosti skupnosti morajo pomagati in dopolnjevati nacionalne aktivnosti in s tem ustvarjati dodano vrednost; (3) nujno je ohraniti akademsko svobodo; (4) skupne politike morajo biti v dobrobit prvenstveno članicam skupnosti, pa tudi ostalim evropskim državam (Šćukanec 2010, 100).

Leta 1974 je bil na podlagi Akcijskega programa, ki je stopil v veljavo leta 1976, za izobraževanje podan predlog za ustanovitev Evropskega komiteja za sodelovanje v izobraževanju. Njegove naloge so med drugim bile usklajevanje programov izmenjave, skupne programe študija in raziskovanja, programi za otroke migrantskih delavcev, kar je dalo visok socialni faktor takratnim razpravam. Leta 1981 so premestili Akcijski program na področje socialnih vprašanj, s čimer pa je program še bolj pridobil na veljavi in do leta 1984 je ukvarjanje z visokošolsko politiko postal eden ključnih elementov političnih procesov v EU (*prav tam*, 101).

V drugi polovici osemdesetih let je EK dobila vedno večja pooblastila, vse bolj pa se je zavedala pomena širjenja t.i. evropskih vrednot, zato je tudi na področju visokega šolstva hitela k uveljavitvi programov, ki bi omogočali študijske izmenjave (ERASMUS European community action scheme for the mobility of university students) in transferje tehnologije (COMETT – Community programme for education and training in technology). Slednjega je Svet ministrov odobril leta 1986, ERASMUS program pa so odobrili in zagnali leta 1987. Z uvedbo programa ERASMUS se je na nek način končalo obdobje pripravljanja visokošolskih politik na evropski ravni, so pa nadaljnje ideje in razprave omogočile še več novih programov

študentske izmenjave in drugih oblik sodelovanja⁶. Leta 1991 so v Maastrichtski pogodbi prvič opredelili tudi skupno evropsko visokošolsko politiko, s čimer je ta postala ena najbolj značilnih skupnih politik EU, hkrati s tem pa je odprla pot nastanku in sprejetju Bolonjske deklaracije (*prav tam* 103).

2.2 BOLONJSKA DEKLARACIJA

Uvajanje Bolonjske deklaracije temelji na sprejemanju nekaterih dokumentov, ki jih bomo okvirno prikazali. Izpostavili bomo nekaj relevantnejših točk nekaterih dokumentov ob sprejemanju Bolonjske deklaracije. V Magni Charti Universitatum je na primer zapisano evrocentrično razmišljanje, ko v četrtem načelu poudarijo, da »so univerze skrbnik tradicij evropskega humanizma«, kar je v nasprotju s tem, da evropski rektorji »svečano razglašajo pred vsemi državami in zavestjo vseh narodov/.../« (Zgaga 2004, 188).

V Sorbonski deklaraciji iz leta 1998 izpostavimo pomembnost, ki jo daje mednarodni razpoznavnosti evropskega visokošolskega sistema, ko pravi, da »so mednarodna razpoznavnost in privlačni potencial naših sistemov neposredno povezani z njihovo interno in eksterno skladnostjo. Iz tega izhaja sistem, v katerem bi morala biti kot faktor mednarodne primerjave in enakosti upoštevana dva cikla, dodiplomski in podiplomski« (Zgaga 2007, 35).

V Lizbonski konvenciji je med drugim zapisano, da »bi morali to konvencijo upoštevati tudi v povezavi z Unescovimi konvencijami in mednarodnimi priporočili, ki se nanašajo na druge regije v svetu« (Zgaga 2004, 191), kar neizbežno pomeni globalno širjenje bolonjske reforme, s tem pa širjenje njene konkurenčnosti, kar se v končni fazi aplicira na evropsko visokošolsko sfero in zapostavlja pomen visokošolskega izobraževanja kot sredstva za doseg znanstvene odličnosti in prebojnosti, temveč se ga izrablja za potrebe konkurenčnosti gospodarstva, kar (ne)posredno pomeni vpliv privatnih lastniških struktur in vplivov megakorporacij na delovanje visokošolskega sistema, ne samo v Evropi, temveč tudi globalno.

V sami Bolonjski deklaraciji glede tega piše: »neodvisnost in avtonomija univerz zagotavljata, da se sistemi visokega šolstva in izobraževanja nenehno prilagajajo

---

⁶ Ta trend se nadaljuje še danes, ko se oblike študentskih izmenjav na evropski in tudi širši regionalni ravni množijo in omogočajo nove izmenjave tudi študentom izven EU.

spreminjajočim se potrebam, družbenim zahtevam ter novim znanstvenim spoznanjem« in »pozornost moramo nameniti predvsem povečevanju konkurenčnosti« (Zgaga 2004, 216), to pa so dikcije zelo blizu »neoliberalnemu novoreku«, ki izvzema določene pomenljive besede in besedne zveze, kar »je rezultat novega tipa imperializma, katerega učinki so vse močnejši in čedalje bolj škodljivi« (Bourdieu in Wacquant 2003, 57). V oči najbolj bode 'konkurenčnost', ki jo je moč razumeti zelo široko. Tako lahko beseda pomeni zdrav tekmovalni duh med raziskovalci in univerzami, ki pa implicira njihovo medsebojno sodelovanje, s tem pa razvoj novih idej, po drugi strani pa jo gre razumeti tudi z vidika neoliberalne ideologije, ki v povečevanju konkurenčnosti vidi monopolizacijo strukturnih sprememb, ki bi onemogočile širjenje 'napačnih' idej, torej idej, ki bi govorile proti neoliberalni dogmatiki in proti individualiziranemu večanju dobička in jim je enakost možnosti le zavesa, za katero skrijejo svoj gon po dobičku. Tudi sporočilo iz Salamance, ki je med drugim poudarilo, da »konkurenčnost /.../ ne izključuje sodelovanja in je ni mogoče zožiti na komercialni pomen« (Zgaga 2004, 221), še ne daje zagotovila, da se konkurenčnost, zapisana v Bolonjski deklaraciji, ne razume kot konkurenčnost v smislu trga in v smislu producentov znanja kot podjetij, ki bodo v prihodnosti (?) morala biti liberalne bitke za pridobitev sredstev in se s tem pokoriti potrebam, ki jih bo določal trg, ne pa odziv na dejanske družbene (in druge) problematike.

Po podpisu Bolonjske deklaracije so se ministri za šolstvo še večkrat sestali na formalnih in neformalnih srečanjih, od katerih so bila najpomembnejša na vsaki dve leti. Na teh srečanjih so ponavadi dodali še nekaj ključnih točk, ki so jih zapisali v komunikacijah. V Pragi so ministri sprejeli razširitev ciljev bolonjske deklaracije, ki so zaobsegli vseživljenjsko učenje, vlogo visokošolskih institucij in študentov ter privlačnost Evropskega visokošolskega prostora. V Berlinskem komunikaju so zapisali dodatne akcije ter prioritete. Te so bile vzpostavitev nacionalnih sistemov kakovosti, uveljavitev dvostopenjskega študija in sprejem sistema primerljivih stopenj. V Bergenu so sprejeli temeljno splošno ogrodje kvalifikacij evropskega visokošolskega prostora, ki so ga razdelili na tri študijske stopnje in vsem stopnjam dodali konkretne opise ter obseg kreditnih točk za prvo in drugo stopnjo. Poleg tega so sprejeli še standarde in smernice za zagotavljanje kakovosti v evropskem visokošolskem zavodu, kar je bila podlaga za vzpostavitev evropske agencije za kakovost v visokem šolstvu. V Londonu pa se je bolonjski proces prestavil na globalno raven, saj so, poleg vzpostavitve registra evropskih agencij za zagotavljanje kakovosti v visokem šolstvu, sprejeli še strategijo Evropski visokošolski prostor v globalnem okolju (Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in

tehnologijo 2010). V tem dokumentu je pomembna točka 2.20, kjer je opredeljeno, da je treba ob promoviranju privlačnosti evropskega visokošolskega prostora v globalnem okolju »obravnavati v razmerju do OECD/UNESCO *Smernic za kakovostno ponudbo v čezmejnem visokem šolstvu*« iz leta 2007 (Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo 2007). V zadnjem komuniqueju, ki je bil leta 2009 v Leuvenu, pa so izpostavili pomen socialne razsežnosti, vseživljenjskega učenja, zaposljivosti, poslanstva visokega šolstva ter mednarodne odprtosti (Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo 2010). Za konec naj še navedemo dokument, ki so ga sprejeli po sestanku v Budimpešti in na Dunaju, kjer so med drugim omenjeni tudi študentski protesti: »Nedavni protesti v nekaterih državah, delno usmerjeni zoper razvojne korake in ukrepe, ki niso povezani z bolonjskim procesom, nas opozarjajo, da nekateri izmed bolonjskih ciljev in reform niso bili primerno implementirani ter obrazloženi. Pozdravljamo kritične glasove, ki so se pojavili med osebjem in študenti, in jim bomo še prisluhnili« (Budimpeško-dunajska deklaracija o evropskem visokošolskem prostoru, 12. člen).

2.3 LIZBONSKA STRATEGIJA

V Lizbonski strategiji gre predvsem za gospodarsko opredeljene razvojne cilje, vendar pa dokumenta ne moremo spregledati, ker je v njem precej povezav z Bolonjsko deklaracijo, na kar opozarja tudi Eva Hartmann, ko pravi, da so »Evropski šolski ministri eksplicitno povezali Bolonjski proces z Lizbonsko strategijo na konferenci po Bologni v Berlinu 2003« (Hartmann 2008, 211). Temeljni cilji lizbonske strategije so: (i) vlaganje v znanje in inovacije ter vzpostavitev privlačnega poslovnega okolja, (ii) ustvarjanje več in boljših delovnih mest ob ohranjanju socialne kohezije ter (iii) poudarek na fleksibilnosti trga dela (Urad Vlade RS za komuniciranje). Ne rabimo dolgo razmišljati, da bi povezali prav vse tri točke tudi z bolonjsko reformo. Pri prvi je povezava očitna in to dvojna: povezava med bolonjsko reformo (vlaganje v znanje in inovacije) ter preko tega povezava med visokošolskim izobraževanjem ter poslovnim okoljem, ki naj nase privleče tudi visokošolske ustanove. Pri drugih dveh točkah pa je povezava z bolonjsko reformo le posredna. Lahko si predstavljamo, da ustvarjanje boljših delovnih mest predvideva delovna mesta s potrebno višjo izobrazbo. Tudi fleksibilnost trga dela lahko vsaj posredno povežemo z bolonjsko reformo na podlagi postfordističnih nematerialnih oblik dela, ki zahtevajo vse višjo izobrazbo, seveda podrejeno ravno potrebam delodajalcev.

3 GLOBALNI BOLONJSKI PROCES

Z novimi tehnologijami, predvsem internetom in razvojem komunikacij, se spreminja tudi razumevanje in aplikacija znanja. S pomočjo novih tehnologij lahko znanje hipoma preide cel svet. Tehnološki razvoj je tudi eden od pogojev, ki transformirajo »stara (fordistično) ekonomijo v novo (postfordistično), kar pomeni, da je nova ekonomija sestavljena iz elementov stare in digitalne ekonomije« (Castells v Lenarčič 2007, 92). Vendar je nova ekonomija še precej več kot le posledica tehnoloških sprememb, zdi se, kot da so te mnogokrat le krinka za še večje izkoriščanje delavcev v smeri fleksibilizacije. To enostavno pomeni, da se delavec mora prilagoditi, sicer odpade iz produkcijskega cikla. Glede na visoko tehnološko naravnost sodobnih gospodarstev se od postfordističnih delavcev zahteva vse višje stopnje izobrazbe. V ta namen delodajalci nenehno pospešujejo akademsko mobilnost, ker se »pričakuje nenehno večanje uporabnosti znanstvenih spoznanj v vsakdanjem življenju. Zaradi tega je glavni namen povezovanj med akademsko oz. raziskovalno in gospodarsko sfero vse bolj usmerjen proti inovacijam, ki so v obdobju nove ekonomije temeljni pogoj za gospodarsko rast, ohranjanje delovnih mest in kompetitivnost« (Lenarčič 2007, 95).

Bolonjska reforma naj bi torej tovrstne razlike zmanjševala, vendar jih globalno gledano kvečjemu povečuje, saj »so podpisnice Deklaracije že od začetka podčrtovale potrebo po tem, da postane evropski visokošolski prostor bolj privlačen za ves ostali del sveta« (Zgaga 2004, 157). Takšna dikcija pomeni, da bi se izobraževanja v evropskem visokošolskem prostoru lahko udeležili le tisti, ki si to lahko privoščijo, predvsem z materialnega stališča in s tem povezanimi možnostmi (primarnega in sekundarnega) izobraževanja. Dalje ne moremo mimo dejstva, da se je dokaj hitro »pojavi predlog, po katerem bi lahko pri tem odigral pomembno vlogo Unesco, in ta pobuda je – vsaj posredno – v obdobju med Prago in Berlinom dejansko pripeljala do postopnega, a vse bolj dejavnega sodelovanja Unesca v bolonjskem procesu« (*prav tam*, 158). To vse pa implicira globalne interese bolonjskega procesa in da »se je čedalje prepoznavnejša relevantnost in 'privlačnost' bolonjskega procesa manifestirala tudi v globalni visokošolski areni« (*prav tam*, 157) Prav tako »je bilo tudi jasno, da se zamisel o evropskem visokošolskem prostoru ne nanaša le na evropske, pač pa tudi na globalne procese v visokem šolstvu« (*prav tam*, 170).

Še vedno ostaja odprto vprašanje, pod čigavo taktirko je (globalni) bolonjski proces. Ne moremo reči, da je podrejen nacionalnim politikam⁷, ker so se nacionalne politike morale podrediti nadnacionalnim sferam, v tem primeru EU oziroma Evropski komisiji. Glede na to, da v nobenem komuniqueju ni omenjen sporazum GATS⁸, lahko sklepamo, da se visokošolski ministri (ali njihovi neposredni nadrejeni, bodisi na nacionalni ali nadnacionalni ravni) izogibajo neposredni konfrontacijami z očitnimi dilemami avtonomnega razmišljanja. To eksplicitno sicer še ne dokazuje neposredne povezave, jo pa implicitno predpostavlja. Tudi Zgaga (*prav tam*, 54) priznava, da »pri vprašanju razmerja med visokošolskimi ustanovami in gospodarstvom ni mogoče zaobiti globalnih sprememb s konca osemdesetih in začetka devetdesetih let« in da »globalne spremembe v družbi prej ali kasneje vedno povzročijo potrebo po spremembah v hierarhijah in razmerjih znotraj posameznih institucij, tudi na univerzah«, pod te globalne spremembe pa zagotovo lahko štejemo tudi sporazum GATS, ki je na nek način nadomestil prejšnji GATT⁹, oziroma se je ta 'prelevil' v Svetovno trgovinsko organizacijo.

Kar se tiče globalnega vpliva in vpliva neoliberalizma je GATS pomemben dokument, v katerega je vključeno tudi visoko šolstvo. Menimo, da je že ta vključitev dovolj zgovorna sama po sebi in da ne potrebuje dodatne razlage. Sicer so nekatere raziskave (npr. Vlk, Westerheijden in van der Wende 2008) na podlagi empiričnih raziskav dokazale malo ali nič vpliva sporazuma GATS na nacionalne politike, vendar pa hkrati tudi sami niso prepričani v zanesljivost njihovih rezultatov analize v prihodnosti. V svoji disertaciji pa Vlk pravi, da na temelju, ki ga je postavil Castells »lahko trdimo, da visoko šolstvo dandanes sestoji iz kompleksnih omrežij, ki obsegajo vse večje število deležnih skupin na lokalni, regionalni, nacionalni in globalni ravni« (Castells v Vlk 2006, 234), Vlk (*prav tam*, 233) obravnava tudi Shattocka, ki pravi, da »s sodelovanjem v različnih projektih, ki so jih začele te [UNESCO, WTO, Svetovna banka, OECD in EU] organizacije, je posamezna država navadno soočena s predlogi [vpeljevanje šolnin, ocenjevanje kakovosti, ki bazira na 'outputih' in ne 'inputih', ipd.] za spremembe v visokošolskih politikah« in konča z ugotovitvijo, da sicer »ne more neposredno reči, da je upravljalna zmožnost¹⁰ nacionalne države pošla« (*prav tam*), vendar pa

---

⁷ Čeprav se je bolonjsko reformo deloma prilagodilo obstoječim nacionalnim visokošolskim politikam in predvsem stanju visokošolskega izobraževanja, so te spremembe v resnici pomenile zgolj kozmetične popravke, npr. formula 4+1 namesto 3+2

⁸ General agreement on trade in services - Splošni sporazum o trgovini s storitvami, kamor spada tudi visokošolsko izobraževanje.

⁹ General agreement on tariffs and trade - Splošni sporazum o carinah in trgovini

¹⁰ Orig. steering capacity.

med vrsticami priznava vpliv liberalnih in tržnih vrednot, ki jih promovira GATS in posredno tudi Evropska komisija, ki je odgovorna za implementacijo bolonjske reforme na EU ravni.

Bolj neposredna sta Breznik in Močnik, ko pravita, da »sedanje države s podpiranjem znanosti ne skrbijo več za nacionalno ekonomijo, temveč pretežno prenašajo zahteve nadnacionalnih združb (vključno z EU) v službi globalnega kapitala« (Breznik in Močnik 2008b, 194) in nadaljujeta z napadom na mednarodne organizacije: »Izvedenci OECD, UNESCO in Svetovne banke so našli oporo in garancijo celo v samem akademskem svetu /.../, ki temelji na postmodernistični ideologiji in uveljavlja neoliberalne ekonomske in družbene prakse in institucije« (prav tam, 195; opomba 48). Ideologije omenjenih naddržavnih institucij so torej očitno neoliberalne, prav tako pa smo že ugotovili, da imajo pomemben delež tudi pri uvajanju bolonjske reforme. Od tod do bolonjskega imperija pa ni več daleč.

3.1 BOLONJSKI IMPERIJ

Imperij sta kot proces v gospodarsko-političnih aspektih družbenih sprememb, ki se skriva za globalizacijskimi premiki, ki so jih pograbile korporacije s pomočjo vplivnih voditeljev sveta in postavile nove meje s starimi omejitvami označila Antonio Negri in Michael Hardt v delu Imperij, ki »proučuje globoko medsebojno prežemanje vojnogospodarskih, trgovskih in finančnih vidikov globalizacije ter pri tem ugotavlja vztrajno učinkovitost nacionalnih držav, pa tudi slabitev njihove moči ob vzpostavitvi globalnih pravnopolitičnih struktur« (Negri in Hardt 2003, 7). Na podlagi tega sklepamo, da gre lahko tudi pri bolonjski reformi za del imperija, saj je Bolonjska deklaracija s podpisani postala pravno zavezujoč nadnacionalni dokument, ki vpliva na visokošolsko izobraževanje na način, skladen z normami evropskih voditeljev, ki so vse od sprejemanja teh procesov zavezani neoliberalni logiki, ki izvira iz ZDA.

Neoliberalna ideologija je rabila precej časa in precej poskusnih poligonov, kot na primer Čile in nekatere druge južnoameriške države¹¹. Zdi se, da je neoliberalizem še posebej pridobil na moči po kolapsu dvojčkov WTC, 11. septembra 2001, kar je vplivalo tudi na evropsko notranjo politiko:

---

¹¹ Za podrobnosti glej Klein 2009.

»Enostranskost, enodimenzionalnost, dogmatična podoba in retorika evropskih povezav in EU so se opazno okrepili in razbohotili po terorističnih napadih na ZDA leta 2001. Le deset let prej, v zadnjem desetletju dvajsetega stoletja, je bila EU bolj ali manj odprta in zmerna socialdemokratska politična skupnost, ki se je v političnem spektru držala centra ali celo levega centra. EU je bila v tem pogledu res nekakšna globalna in sistemsko humanistična ter demokratična alternativa progresivni anglosaksonski neokonservativni politiki. Pod močnim pritiskom tako zunanjih (terorističnih) in notranjih (ksenofobnih) vplivov pa je ta ista politična skupnost v prvem desetletju 21. stoletja počasi, a pomembno nazadovala v nekakšno staro-novo »trdnjavo Evropo«, zasnovano na bolj ali manj zaprti, kriptorasistični in neokonservativni politiki. Zato danes na mednarodni ravni in v mednarodni politiki ne gre več za navidezno delitev med »kapitalističnimi« in »unilateralnimi« ZDA ter med »socialistično« in »multilateralno« EU, kot po inerciji še vedno trdi dominantna mitologija, temveč za nekakšno skrito, a učinkovito, močno in nevarno, novo, globalno, evro-atlantsko ter desničarsko populistično zблиževanje med ZDA in EU« (Popović 2008).

ZDA imajo velik vpliv na Evropo in na evropski integracijski proces, katerega del je tudi bolonjska reforma, zato je se lahko vprašamo, ali ni Bolonjska deklaracija posledica kulturno-političnih vplivov ZDA. Vendar pa je res tudi, da Evropa hoče ravno z Lizbonsko strategijo, katere integralni del je tudi bolonjska reforma, doseči svoje imperialistične težnje in postati 'najbolj konkurenčno gospodarstvo na svetu'. Iz tega vidika je torej moč zaznati dve stališči, kot jih opredeli Eva Hartmann, ki postavi »vprašanje, do katere mere je bolonjski proces zgolj oblika amerikanizacije« in v kontrastu s tem izpostavi, da bi »vzpostavitev izvornih evropskih norm in njihovo sprejetje v drugih regijah podprlo tezo, da je EU nova imperialna moč« (Hartmann 2008, 208). Hartmannova tako ne dopušča drugih možnosti: ali so imperator ZDA ali pa to vlogo prevzema EU. Vendar je vprašanje, katere vrste imperializem preferirata, ekonomska moč teh akterjev se namreč znižuje v primerjavi z državami v vzponu. Kako torej na drugačen način uveljaviti svojo moč in širiti imperij? Ena od možnosti je gotovo visoko izobraževanje.

3.2 AVTONOMIJA PO BOLONJSKO

Visoko izobraževanje naj bi bilo avtonomno. Vendar kaj pomeni ta avtonomnost? Avtonomija univerze je predmet debate že od nekdaj. Temeljne predpostavke se vrtijo okrog financiranja in neodvisnosti raziskovalcev ter svobode znanstvenega raziskovanja. Ta debata je v zadnjem času (vsaj v Sloveniji) spet na dnevnem redu.¹² Vendar so v ozadju avtonomije tudi ideje o spremembi sistema, ki bi morda omogočile večjo transparentnost in večjo avtonomijo. Ni pa nujno, da bi reforme, kot je bolonjska, prinesle pozitivne spremembe. Mnogo je na primer očitkov, da se (tudi) bolonjska reforma zgleduje po anglosaksonskih univerzah:

Množičnost študija, nihanja v finančni podpori univerzam v Evropi, čedalje dražji študij za študente oz. njihove družine v ZDA, razcepljenost univerzitetnih učiteljev med raziskovalnimi in pedagoškimi nalogami itd. so vsakdanji problemi sodobnih univerz. Pri tem anglosaške univerze vse bolj postajajo splošni vzor, kar za kontinentalne evropske univerze pomeni nove pritiske iz 'neakademskih' sfer, 'srednjeveška' avtonomija pa vse bolj postaja onirična konstrukcija preteklosti, kakršne nikoli ni bilo (Štrajn 1999, 11-12).

Kljub zgledovanju po anglosaškem sistemu izobraževanja, »je izobraževanje, tudi visokošolsko, še zmerom večinoma odvisno od nacionalnih struktur in tradicij« (Laval 2005, 131), kar na nek način dopušča tudi bolonjska reforma. Laval v nadaljevanju priznava, da si velike organizacije, nastale po liberalnem vzoru želijo konstituiranje globalnega trga z vzgojo in izobraževanjem (*prav tam*) preko sporazuma GATS, ki omogoča liberalizacijo storitev, med katere sodi tudi visokošolsko izobraževanje. Sicer ti nastavki neposredno še niso prišli do izraza, vendar pa so tudi protesti proti bolonjski reformi izražali problematiko neoliberalne usmeritve Evropske komisije, ki se ji je med drugim tudi zapisalo, da je univerza industrijsko podjetje (*prav tam*, 134), kar se je sicer nanašalo na učenje na daljavo vendar je dovolj pomenljivo.

Vprašanje avtonomije univerze po uveljavitvi bolonjske reforme je še vedno aktualno, podpisniki deklaracije so namreč bili ministri, kar pomeni, da so kljub sodelovanju visokošolski akterji bili postavljeni na drugi tir, nekaj več pristojnosti so dobili šele z

---

¹² Odpuščanja asistentov in honorarno zaposlenih predavateljev na Fakulteti za humanistične študije v Kopru, nedavno šikaniranje rednega profesorja Draga Rotarja in podobne obskurnosti so zatemnile slovenski visokošolski prostor in ga prestavile v obdobja, ki bi jih naj bilo že zdavnaj konec.

uvajanjem bolonjske reforme na nacionalni ravni, kar se je izkazalo kot slabo, saj je prišlo do ogromnih razlik v interpretacijah Bolonjske deklaracije. Kot opozarjata Bergoč in Kohont, »se pri harmonizaciji evropskih visokošolskih sistemov kažejo ovire, med katerimi je največja raznovrstnost nacionalnih izobraževalnih sistemov« (Bergoč in Kohont 2007, 98), oziroma, povedano drugače, »znanstvene politike posameznih držav so si podobne, ker se vse oblikujejo pod pritiskom EU« (Breznik in Močnik 2008a), kjer se avtonomija nedvomno izgubi v ideologiji, »ostaja pa vprašanje, ali je univerza namenjena distribuciji zelo specializiranega usposabljanja, ki je natančno prilagojeno neposrednim potrebam podjetij /.../, ali pa je njena vloga bolj to, da študentom ponudi splošno usposabljanje, zaradi katerega bi bili lahko v življenju bolj avtonomni« (Laval 2005, 100), zato bi bila »potrebna institucija, ki je dovolj močna, da ne uboga zahtev in prisil, ki jih v ospredje postavljajo podjetja« (*prav tam*, 101). Težava kljub temu ostaja. Avtonomija je velik mit, ki ima več plati, vendar jih tu ne bomo posebej obravnavali, lahko pa pod vprašaj postavimo tudi avtonomijo študentov oziroma študentskega gibanja.

3.3 VKLJUČEVANJE ŠTUDENTOV V BOLONJSKO DEBATO

»Študenti so bili skupaj z učenjaki, učitelji vedno med glavnimi igralci na univerzitetnem odru. Tako je bilo v vsem tisočletju, prvem po univerzitetnem štetju, od začetkov (evropskih) univerz v dvanajstem stoletju dalje. Kadar so bili študentje le statisti, gledalci, 'slušatelji', to ni bilo dobro zanje in tudi za univerze ne« (Mihevc 1999, 91). Ob sprejemanju bolonjske deklaracije je bilo na začetku videti, da bodo študentski predstavniki evropske študentske zveze na pogajanjih celo kaj dosegli. Študentska deklaracija iz Göteborga pa je pokazala nemoč študentskih (predstavniških) akterjev, saj je njen poskus vplivanja na evropsko visokošolsko politiko bil, če ne spregledan in preslišan, neupoštevane. Več kot omembe in zaznave problemov predstavniki evropske študentske zveze niso dosegli dosegli, prav tako pa se zdi, kot da so dokumenti, ki so jih sprejeli in posredovali evropskim delegacijam, ki so se sestajale in podajale komuniqueje¹³ bolj ali manj skladni z razmišljanji drugih skupin, ki so se sestajale na meddržavni ravni. Od tod se je treba vprašati, kako lahko Evropska študentska organizacija – ESIB predstavlja »enajst milijonov študentov«. Predstavniki evropske

---

¹³ Res je sicer, da tudi študentski protest na Dunaju ni dosegel nič več, kot omembo v Budimpeško-dunajski deklaraciji, tako da se odpira resno vprašanje o smotnosti tovrstnih protestov, ki imajo za cilj fizične blokade in podobno, ter namesto tega razmisliti o moči bottom-up demokracije, ki ima lahko ob pravem povodu dovolj elana za preboj do institucionalizacije študentskih zahtev – če je to seveda cilj.

študentske zveze so lahko zgolj to, torej predstavniki zveze, ne pa predstavniki vseh evropskih študentov.

Študentski aktivizem je pravzaprav predpogoj za aktivno sodelovanje pri oblikovanju politik. Tukaj ne gre le za dajanje predlogov, kaj naj bi se uvrstilo na dnevni red zasedanj ministrov. Ne, tukaj gre za boj za pravice študentov, ki poteka od spodaj navzgor. V primeru študentskih predstavnikov ta predpostavka ne velja, zato je legitimnost njihovega predstavljanja na mednarodni ravni vprašljiva. Res je sicer, da imajo ti študentski predstavniki neposreden stik s politiki, ki sooblikujejo pravne norme, vendar na njih nimajo vpliva, vse dokler sami ne prevzamejo njihovih mest, kar je nemalokrat tudi temeljni cilj študentskih predstavnikov, s čimer pa z vidika procesa od spodaj gor izgubijo legitimnost. Oziroma, kot pravi Jože Mencinger: »Integracija univerze pomeni tudi integracijo študentov v odločanje na univerzi; pomeni njihovo sodelovanje povsod, kjer je to mogoče in kjer to hočejo, in na načine, ki jih sami izberejo. Nobene potrebe pa ni ustvarjati nekakšne študentske univerzitetne funkcionarje, na primer študente prorektorje« (Mencinger 1999, 70). Glede na to je mnogo bolj legitimen avtonomno organiziran študentski boj, ki poteka v smeri od spodaj gor, zato nekaj teh bojev predstavljamo v nadaljevanju.

4 ŠTUDENTSKI BOJ

V tem poglavju se bomo osredotočili na analizo nekaterih študentskih bojev po Evropi in pravzoru nedavnih študentskih bojev, letu 1968, za prikaz katerega nam bo v pomoč dokumentarni film Berkeley v šestdesetih. V nadaljevanju bomo predstavili hrvaško blokadno kuharico, neke vrste 'belo knjigo' protestov oziroma upora proti komercializaciji visokega šolstva, nato pa se bomo osredotočili na dva večja študentska protesta proti bolonjski reformi, na Dunaju in v Madridu.

4.1 BERKELEY V ŠESTDESETIH

»Leta 1963 je Clark Kerr, ameriški ekonomist, tedanji predsednik Berkelyja, postavil teorijo o koncu univerze kot avtonomnega in enotnega kraja vednosti ter napovedal pojav 'multiverze', v kateri naj bi se prekrivali poklicna usposabljanja in raziskovalni centri, ki bi bili med seboj povezani zgolj administrativno« (Laval 2005, 97-98) To bi seveda pomenilo podreditev

univerze interesom podjetij, oziroma bi univerza postala »servisna postaja za širšo javnost« (Kerr v Laval 2005, 98). Kerr je v filmu Berkeley v šestdesetih (Berkeley in the sixties) tudi napovedal, da bo univerza združila svoje dejavnosti z industrijo, tako pa bi postala protagonistka »industrije znanosti« in posledično »tovarna znanosti«. V očeh študentov je tovrstna manipulacija besed pomenila preprosto podrejanje univerze industriji, kar bi ogrozilo humanistične in družboslovne vede. Študentje, predvsem tisti s humanističnih smeri so se zato tovrstnemu razmišljanju uprli in s tem začeli tlakovati pot globalnemu protestu proti podjetizaciji univerze. Ustanovili so skupino SLATE, ki je uporabila študentsko politiko¹⁴ kot sredstvo za ozaveščanje drugih študentov, to pa je temeljna inovacija leta 68: »avtonomija družbenega, ki ne pomeni avtonomije od politike, temveč pomeni, da ji je politika konsubstancialna« (Kurnik 2005, 202). Skozi to so zlagoma narasle demonstracije, ki jih je vodstvo poskusilo diskreditirati kot nekaj zastarelega, reakcionarnega, vendar se študentje niso menili za tovrstne izjave vodstva fakultete in so prenesli svoje zahteve na izven-kampusne (off-campus) aktivnosti.

Že takrat so bile slišne ideje o participativni demokraciji, ki omogoča vsakomur, da izrazi svoje mnenje in pravzaprav to tudi pričakuje. Vse odločitve pa so morale biti sprejete s konsenzom, kar je pomenilo zelo dolge diskusije. Vendar so bile uspešne in protesti so se s prvotne omejitve na segregacijske politike, kljub negativni medijski reprezentaciji razširili na vse več zahtev, ki so se neposredno dotikale tudi visokošolskega izobraževanja, nato pa seveda tudi proti vojnim protestom. To pomeni, da »politična praksa 68-ih pomeni dokončni odmik od iskanja alternativnega načina vladanja in premik k avtonomiji družbenega. Filozofija tega časa skuša misliti to inovacijo. Spoznati odnose oblasti, ki nas konstituirajo v subjekte, da bi lahko stopili na pot samosubjektivacije. Afirmirati željo, ki bi jo lahko odtegnili zavetju in investicijam oblasti, definiranje konstituirajoče oblasti, ki tvori nove svetove in možnosti življenja« (Kurnik 2005, 203). Ena od takih možnosti, ki so jo spoznali ameriški aktivisti, je bila pravzaprav točka njihovega preloma z aktivizmom, ko so spoznali, da je bolje živeti, kot pa misliti alternativo. Ta gandijevska mantra, postati sprememba, ki jo želiš videti v svetu, je aktivizem tistega časa premaknila na druge nivoje. Kaže, da so ravno zaradi spoznanja odnosov oblasti aktivisti uvideli, da morajo najprej spremeniti sebe. če hočejo spremeniti svet.

---

¹⁴ Ta je, tako kot danes, bila nizko cenjena, zaradi splošnega mišljenja, da so udeleženci študentske politike tako ali tako le ciljno usmerjeni v politično kariero na državni ravni.

Študentski boj na univerzi Berkeley je eklatanten primer študentskega (množičnega) aktivizma. Berkeley je danes sinonim za začetek globalnih študentskih bojev, zato ga tudi obravnavamo. Kontinuiteta študentskih bojev, ki je dobila globalno noto, ima korenine v protestih na tej kalifornijski univerzi in še danes se študentski aktivisti zgledujejo po nekaterih značilnostih aktivnosti na in okoli Berkeleyja in tudi globalnih gibanj, ki jih je sprožilo berkeleyško gibanje. Kolikor koli že je bilo za tisti čas napredno in močno to študentsko gibanje, pa bi moralo leto 68 morda prej postati kontra-zgled za boje proti bolonjski reformi oziroma zgled, kako se ne boriti proti neoliberalnim namenom reforme. Če je namreč upor 68 sprožil procese masifikacije visokošolskega izobraževanja in je zaradi teh procesov bolonjska reforma poskus usmeritve visokošolskih politik v podrejanje kapitalu, potem so letošnji in lanski boji proti bolonjski reformi dejansko boji proti posledicam boja 68. Potemtakem bi bilo najbolj smotrno vprašanje, kaj spremeniti, da do tovrstnega upora sploh ne bi prišlo. Današnji boji bi se torej morali učiti na napakah boja 68, ne pa ga poskušati ponoviti. V nadaljnji analizi bomo skušali ugotoviti, v kolikšni meri se proces leta 68 ponavlja.

4.2 HRVAŠKA – BLOKADNA KUCHARICA

Študentje na Hrvaškem so sprožili akcijo, ko so se letos že dvakrat uprli samovolji vladnih mahinatorjev, kar daje slutiti, da se bo boj nadaljeval. Čeprav so ob sprejemanju rebalansa hrvaškega proračuna prišli na svoj račun tudi študenti, to zdaleč ne pomeni, da je boj končan. Ob rebalansu so namreč zagotovili finančna sredstva za prvostopenjski bolonjski študij, kar pomeni vsaj delno zmago študentov v boju za pravico do izobrazbe. Vendar pa bo v prihodnosti nujno izboriti še druge pravice, vprašanje je, kako se bo rebalans dejansko implementiralo in kako bo s financiranjem podiplomskih študijskih programov ter ostalih pravic študentov.

Med svojimi boji so hrvaški študentje začutili potrebo po izdaji knjige, ki bi bila v pomoč tudi drugim borcem za pravice. Organiziranost hrvaških študentov je na zelo visoki ravni, kar kaže na resnost nedodelanih sprememb v visokošolskem prostoru in izključitev študentov v tem procesu. Hrvaški študentje so tako v sklopu jesenskih uporov izdali Blokadno kuharico. V njej je na široko razčlenjeno dogajanje in organiziranje blokade Filozofske fakultete v Zagrebu, ki je potekalo pozno pomladi lanske leto. Temeljna cilja zbornika besedil sta dva: prvi je osvetliti dogodke spomladanske blokade, ki je trajala kar petintrideset dni in jih umestiti v

zgodovino. Drugi, pomembnejši, pa je predstaviti izkušnje sodelujočih in tako pomagati študentom na drugih fakultetah (tudi tujih) ter drugim kolektivom, na primer delavskim. V predgovoru *Blokadne kuharice* se vzpostavi diskurz anonimnosti in kolektivnosti. Odgovornost za tekst torej nosijo vsi pisci in hkrati nobeden. Na kratko je še razloženo, kaj je moč pričakovati v nadaljevanju besedila, posebej pa se izpostavi podatek, da blokada fakultet ni bila fizična, saj je raziskovalno delo profesorjev in ostalih uslužbencev lahko potekalo nemoteno¹⁵. Nadalje je predstavljena organizacijska shema blokade zagrebške Filozofske fakultete. V grobem so najpomembnejše tri strukture: Plenum, Delovne skupine in oddelki ter redarska služba. Plenum je središčna točka dogajanja, na njem se sprejemajo vse odločitve o prihodnjem delu, predvsem pa tiste o nadaljevanju blokade. Druga oblika organiziranja so delovne skupine in sekcije, ki jih imenuje plenum. Delovne skupine so operativna roka plenuma, saj so odgovorne za osveščanje, organizacijo, zbiranje podpisov,... Redarji pa skrbijo, da se ne uničuje inventarja na fakulteti in skrbijo, da ne prihaja do izgrediv (Studenti filozofskog fakulteta u Zagrebu, 2009). Študenti so tako ustvarili neko mini državno strukturo. Plenum kot zakonodajna, sekcije in delovne skupine kot izvršna ter redarska kot kvazi-sodna struktura organiziranosti. S tem so očitno hoteli alegorično prikazati delovanje hrvaških oblasti. Ker se te niso odzivale na zahteve študentov, se torej tudi študentske strukture niso odzivale na medijsko in državno blokado blokade, pač pa so študentje sami širili spoznanje in osveščali nevedne.

Medijska strategija je seveda pomemben del vsake akcije, še posebej, če te mediji ignorirajo. V nadaljevanju so detajlno opisane posamezne delovne skupine, njihovi cilji ter način dela. Vse skupaj inklinira v konkretni obrazložitvi, zakaj je *Blokadna kuharica* sploh potrebna, oziroma kaj so dejanske zahteve hrvaških študentov. V osnovi gre za boj za brezplačen študij, torej za ukinitvev šolnin, poleg tega pa še nasprotovanje obvezni prisotnosti na predavanjih. Dejansko torej gre torej za boj proti bolonjski reformi in proti elitizaciji visokega šolstva. Hrvaški študenti pa so vse skupaj še povezali z Lizbonsko pogodbo in Evropsko Unijo (Studenti filozofskog fakulteta u Zagrebu, 2009). Hrvaško članstvo v tej skupnosti namreč vsi politiki postavljajo daleč na prvo mesto, pri uresničitvi tega načrta pa so pripravljene iti zelo daleč. Temeljni očitke leži na diskurzu, da so spremembe vezane na EU in kot take torej neizogibne. Študenti so tako dregnili v precej perečih problematik, ki jih hrvaška oblast skuša

---

¹⁵ Kar seveda ni čisto res, kajti, kot je povedal udeleženeec pogovornega večernega termina na Radiu Študent, ena od taktik protestov je bila tudi motenje predavanj z megafoni in drugimi glasnimi zvoki, s katerimi so protestniki izrazili svoje nestrinjanje (Radio Študent)

tako ali drugače rešiti. Blokadna kuharica bo zagotovo pripomogla k širitvi in usklajevanju študentskih bojev proti neoliberalnim dejanjem državnih struktur. Ko bodo na svojo stran študenti pridobili še profesorje, bo rešitev najbrž še bližje. To seveda velja tudi za vse druge študentske boje, nikakor pa ni njihov predpogoj.

4.3 AVSTRIJA – BOLOGNA BURNS!

Eden največkrat ponavljanih očitkov Bolonjski deklaraciji je, da je podredila visokošolski prostor potrebam trga (dela), oziroma da se je prilagodila potrebam gospodarstva in se mu pokorila. Ta podreitev je posledično pomenila vpeljavo višjih šolnin. To sicer ni edini očitek, je bil pa eden temeljnih pomislekov avstrijskih študentov, ki so se odločili boriti proti tovrstnim spremembam. Ena od manifestacij proti reformi se je zgodila na Dunaju med osmim in enajstim marcem letošnjega leta. Avstrijski študenti so sicer že oktobra lani okupirali nekaj fakultet, pripravili protest in javni shod na ulicah Dunaja, ki se ga je udeležilo okrog 50.000 študentov, žal pa so njihove zahteve še vedno ostale preslišane in neupoštevane. Kaj je torej preostalo avstrijskim študentom v tem primeru? Organizacija novih protestov. To so tudi storili, le da so se tokrat odločili za poziv k mednarodni udeležbi, kar je logični korak naprej, saj konec koncev bolonjska reforma neposredno vpliva na 46 evropskih držav, ki so podpisale Bolonjsko deklaracijo, zato je mednarodna udeležba na tovrstnih manifestacijah nujna. Protestov na Dunaju se je udeležila tudi ekipa slovenskih študentov. V ekipi je bil tudi avtor diplomskega dela, zato sledi prvoosebni opis dogodkov in nato njihova analiza.

Z dunajskimi aktivisti smo se spoznali, ko smo se srečali na okrogli mizi o študentskih protestih. Na destinaciji, zgradbi Neues Institutgebäude (NIG), so se na predvečer glavne manifestacije dogajale še zadnje priprave in organizacijski sestanki. V predavalnicah so potekali še zadnji plenumi, med raziskovanjem zasedene fakultete nas je eden od organizatorjev peljal v največjo predavalnico. Slišati je bilo, da se bo fakulteto zasedlo. Zakaj? Ker je rektor dunajske univerze požrl dano besedo in ni omogočil prostorov za protivrh, delavnice in plenuma v študentskem kampusu. Počasi se je novica o tej ideji razširila (seveda s pomočjo globalnih novih tehnologij, kot so twitter in SMS), zato je v predavalnico prihajalo vse več študentov, ki so se hitro integrirali v nastajajočo zasedbo. Ko nas je bilo okrog 50 in je ura bila že čez osmo zvečer, ko se vrata fakultete uradno zaprejo, se je prižgal čik in bilo je jasno: »Es ist besetzt!« [Zasedena je!]. Začel se je plenum. Na njem se je

odločalo, kaj narediti z rektorjem. Končna odločitev je bila, da mora dati pisno potrdilo, da bo omogočil prostore v študentskem kampusu, sicer bo NIG ostal zaseden. V potrditev resnosti namena, naj bi se zjutraj ob sedmih zablokiralo vhodna vrata, da nihče ne bi mogel priti v fakulteto. Akcijski načrt blokade je propadel, predvsem zaradi pomanjkanja ljudi, ki bi tovrstno blokado omogočili. Vodstvo je namreč na pomoč poklicalo večje število redarjev, ki bi ob maloštevilnih študentih, ki bi hoteli blokirati vhodna vrata, lahko hitro ukrepali.

Za naslednji dan, 11. marec, ob treh popoldne je bil napovedan protest. Na zahodni železniški postaji, je v dunajskem vetru stala in se večala množica aktivistov, ki so se počasi zbirali okoli govornega odra. Na njem so se zvrstili govorniki, ki so kritizirali implementacijo bolonjske reforme in samo Bolonjsko deklaracijo postavili na tnilo. Resda so najbolj radikalni bili italijanski in srbski študenti, medtem ko so avstrijski večinoma zahtevali boljši izobraževalni sistem za Avstrijo, kar pomeni, da nekateri niso doumeli globalne narave boja. Na trgu je bila tudi slovenska delegacija, ki je prišla z avtobusom iz Ljubljane. Vsega skupaj je bilo po grobi oceni kakih pet tisoč ljudi, vendar so še vedno prihajali novi. Okrog petih je povorka krenila. Po ulici Mariahilfe se je karavana počasi premikala proti centru mesta. Skupinske plesne, glasbene in ostale točke ter seveda protibolonjske parole, so bile stalna spremljava karavane, ki se je odvijala dokaj mirno. Skupina anarhistov se je povzpela na cerkev ob poti in mimoidoče vzpodbudila s pozdravnim mahanjem anarhosindikalističnih zastav. Po ocenah policije se je zbralo 'le' kakih 3500 študentov, vendar jih je bilo gotovo več. Po laični oceni nekaterih udeležencev, se jih je zbralo okrog deset tisoč, s to številko pa so se strinjali tudi organizatorji ter nekateri mediji. Pot mimo parlamenta, mestne hiše in nato še univerze je zaznamovalo varovanje policije, ki pa je očitno imela ukaze mirno reagirati tudi na morebitne provokacije. Tako je tudi ob občasnih barvnih bombah v policijske avtomobile policija še vedno zgolj opazovala, protestni pohod je namreč bil prijavljen in odobren. Ko se je kolona protestnikov ustavila pa se je pravi protest komaj začel.

Glavni namen protestov je bil onemogočiti ali vsaj otežiti visokošolskim ministrom in delegatom, ki so bili na poti s konference v Budimpešti na 'veselico' na Dunaj. Na ta način naj bi se jim pokazalo, kako težko dostopen je bolonjski študij nekaterim, še posebej po nekaterih spremembah, ki se obetajo. Vprašanje je, ali so ministri to metaforo dojeli kot tako, oziroma če bi jo tako dojeli, če jim ne bi tega eksplicitno razložili. Načrt nadaljnje blokade je bil sledeč. Udeleženci se organizirajo v šest skupin, ki ima vsaka svojo barvo in številko. Med

povorko so delili letake, tiste barve letak, kot si ga dobil, to je bila tvoja skupina¹⁶. Ko so se skupine formirale, znotraj njih pa še afinitetne skupine, je bilo treba zasesti ulice. Vsaka skupina je imela svojo destinacijo, kjer se je postavila na cesto in z lastnimi telesi blokirala promet. Nekaterim skupinam to sicer ni uspelo, druge pa so pripravile konkretno blokado. Tako je nastal ogromen zamašek, ki je avstrijsko policijo doletel precej nepričakovano¹⁷. Zasedba ulic oziroma cest ni bila del dogovorjenega protesta in preden se je policija organizirala, je bilo že prepozno. Nastal je prometni kaos, polovica Dunaja je bila blokirana. Deloma so sicer policisti o akciji bili obveščeni, saj so že pred tem zavarovali in blokirali koridor, ki je vodil do zgradbe, kjer se je odvijala ministrska konferenca. Sicer so informacije o samem dogajanju med zasedbo bile zelo skope. Nekateri so trdili, da so ministri zaradi napovedanih protestov prestavili sestankovanje in ples na naslednji dan. To seveda v danem trenutku niti ni bilo pomembno, informacije, ki smo jih po kapljicah dobivali so bile vzpodbudne, da je bil protest uspešen. Skratka, da se je ministrom in delegatom otežilo, nekaterim pa celo preprečilo udejstvovanje na konferenci. Študentske proteste so 'opazili' tudi ministri in to zapisali v deklaracijo (Budimpeško-dunajska deklaracija). Protesti pa se niso ustavili na Dunaju. Zaradi mednarodne udeležbe se je izpostavilo precej idej o širitvi in nadaljevanju študentskih protestov v tej ali oni obliki. Tako so se na primer Španci odločili nadaljevati proteste v Madridu ob srečanju šolskih ministrov, ki je potekalo ob španskem predsedovanju EU, zato španski boj proti bolonjski reformi predstavljamo v nadaljevanju.

4.4 ŠPANIJA – BOLOGNA FUCKIN'UP SUMMIT

Španija je bila v prvi polovici leta predsedujoča EU, kar je pomenilo, da so se sestali tudi ministri za šolstvo vseh članic EU. To se je zgodilo v Madridu, 12. aprila. Zato je ekipa študentov, ki je dobila navdih tudi z udeležbo na protestih na Dunaju, na ta dan organizirala protestni shod. Dogodki so se vrstili tudi prej, od osmega aprila do trinajstega, vrstni red je bil torej obraten kot na Dunaju. Na Dunaju se je protestni shod organiziral že prvi dan (če ne štejemo blokade NIG), diskusije, paneli in ostale delavnice pa so potekale v prihodnjih dneh. V Madridu je organizacijska ekipa najprej pripravila delavnice¹⁸, predavanja in predvsem

---

¹⁶ Podoben sistem organizacije so pripravili anti G8 protestniki v Heiligendammu in Copenhagenu, kjer so bili aktivisti razdeljeni v bloke, od katerih je vsak imel specifično nalogo.

¹⁷ Kar se je sicer kasneje izkazalo kot neosnovano, saj so se avstrijski policisti združili v varovanju visokih državnih predstavnikov, na Dunaj so namreč prišle enote iz vse Avstrije, menda pa je na pomoč prišla tudi nemška policija.

¹⁸ Na primer afinitetnih skupin, povezovalne igre, priprave na morebitne policijske juriše in podobno.

plenumi, na katerih se je dogovarjalo o poteku glavne akcije. Udeležba v Madridu je sicer bila mednarodna, vendar je zaradi odročnosti Španije, pa tudi zaradi manjše stopnje širitve glasu o protestu, mednarodnih udeležencev bilo dosti manj, kot na Dunaju, pa tudi celotno število se ni moglo primerjati. Kljub temu se je, glede na nekatere izkušnje s španskimi aktivisti, kljub maloštevilnosti pričakovalo konkretne in radikalne akcije.

Študentje so zasedli nekatere večje predavalnice na Filozofski fakulteti, v njih so potekali plenumi. Posamezne skupine, ki so organizirale akcije, so se dobivale posebej, da informacije ne bi odtekale. Aktivisti so se odločili stopnjevati akcije, do glavnega dogodka, ki naj bi bil zasedba ulic. Tako je prvi dan (8. aprila) skupina grafitarjev poslikala in popisala okolico študentskega kampusa s protibolonjskimi, protikapitalističnimi in grafiti, ki so kazali pot udeležencem protestov. Drugi dan so pripravili manjšo akcijo, kjer je skupina kakih dvajset aktivistov mirno vstopila v neko banko, kjer so razvili plakat, na katerem je bila parola proti kreditiranju. Kreditiranje je namreč ena od oblik pomoči študentom, da dokončajo študij. Seveda je vprašljiva oblika pomoči, saj zadolževanje pomeni vračanje obresti in s tem obveznost za prihodnost, predvsem pa gre tukaj za neoliberalno razumevanje visokošolskega izobraževanja, ko mora študent za svojo izobrazbo najeti kredit, s čimer ga je sistem vpel v klešče iz katerih se je težko izviti. Akcija je bila uspešna, vsaj z vidika tega, da ni bil nihče aretiran. Akcija je namreč potekala bliskovito – vsi so naenkrat stopili v banko, razvili plakat in klicali parole, po treh minutah, ko je prišla policija, pa so se razkropili in se obnašali kot običajni obiskovalci banke.

Tretji dan je sledil shod nekaterih študentov pred stavbo univerze, kjer so aktivisti rektorju sporočili, da naj resno razmisli o prihodnosti implementacije Bolonjske deklaracije v Španiji. Naslednji dan ni bilo nobene akcije, ker so potekale množične priprave na protestni shod v centru Madrida. Namesto tega so organizirali delavnice, na katerih se je izdelalo plakate, parole, letake in druge materiale za pohod. 12. aprila je nastopil dan glavne akcije, oziroma vsaj najbolj številčne. Napovedan in prijavljen shod, ki je začel svojo pot na eni centralnih podzemnih postaj, se odpravil po centralnih madridskih ulicah in se nato ustavil pred ministrstvom za visoko šolstvo, kjer je protestnike pričakal z ograjami oborožen policijski kordon, je potekal več ali manj po načrtih organizatorjev. Glede na resnost problematike in radikalno naravnost španskih aktivistov je bilo pričakovati še kako konkretno akcijo, vendar se je skupina kakih tisoč študentov po dobri uri počasi razkropila in se vrnila v kampus. To pa še ni bil konec akcij. Ministri so bili opozorjeni, vendar je bilo treba iti še dlje.

Šesti dan je tako sledila nenapovedana akcija zasedbe ulic. Dejansko sta potekali dve akciji hkrati, na dveh straneh ulice, ki naj bi se jo tako blokiralo. V prvi, večji skupini, so se afinitetne skupine ob različnih urah odpravile po različnih poteh podzemne železnice na dogovorjeno mesto, eno glavnih madridskih ulic. Dobra časovna kalkulacija in koordinacija je pomenila, da je ob dogovorjenem času na dogovorjeno mesto prispelo kakih dvesto aktivistov, ki so se nato zbrali in se ob zeleni luči podali čez cesto, seveda pa so na cesti nato obstali in sklenili živo verigo. To je povzročilo prometni kaos in madridsko policijo zalotilo povsem nepripravljeno. Ko so le prispеле specialne enote, še vedno niso točno vedeli, kako naj reagirajo, očitno pa je to hotela biti medijsko odmevna akcija, saj se je čakalo na fotoreporterja enega največjih časnikov, El Pais. Ko so mediji prišli in dokumentirali akcijo, so se začela pogajanja s policijo, ki so na koncu privedla do ultimata, da se naj aktivisti umaknejo s ceste, sicer bodo vse aretirali. Medtem je druga, precej manjša skupina pripravila akcijo, ki je imela enak namen kot že opisana – zasedba in blokada ceste. Vendar se je skupina lotila akcije na drugačen, precej bolj izviren način. Načrt je bil narediti živo verigo okoli dveh semaforjev. Aktivisti so se povezali s kovinsko verigo, ki so jo še dodatno zaščitili tako, da so si preko rok poveznili plastične cevi, tako da s kleščami ni bilo moč priti do verige, ki je skupino držala skupaj. Težava je sicer nastala pri kalkulaciji, saj je ekipi zmanjkalo člen ali dva, da bi lahko verigo dejansko sklenila okrog semaforjev. Kljub vsemu so nekako sklenili verigo, policija pa ob prihodu na prizorišče spet ni vedela, kako reagirati.

Protesti in shodi so relativno uspeli, vendar se je na plenumu, ki se je odvil po koncu blokad ugotovilo podobno, kot že na Dunaju: da so akcije sicer dobrodošle, vendar da se s tem bolj ali manj le kliče po medijski pozornosti za previsoko ceno. Zato naj bi se dalo prednost skupnim naporom v smislu iskanja alternativnih rešitev, torej v plenumih in delavnicah, na katerih bi udeleženci lahko predebatirali možnosti drugačnega organiziranja visokega šolstva, ki ne bi bilo dirigirano od zgoraj, temveč bi njegovi aktivni tvorci postali ravno udeleženci visokega izobraževanja.

5 VRNITEV V PRIHODNOST

V diplomskem delu seveda marsičesa nismo zajeli, smo se pa dotaknili širše problematike bolonjske reforme, ki je, kot smo lahko videli, obsežna in večplastna. Prav tako so odzivi na bolonjski proces različni. Na širši družbeni ravni obstaja nek konsenz o tem, da je bolonjska

reforma dobra in nujno potrebna, na drugi strani pa imamo veliko število avtonomnih in kritično razmišljajočih študentov (in drugih aktivistov), ki vidijo v bolonjski reformi predvsem posledico neoliberalne indoktrinacije, ki transformirajo družbo, transformacije družbenega polja pa »v celoti vplivajo na univerzitetno, še posebej skozi medij morfoloških sprememb, od katerih je najpomembnejša povečanje števila študentov« (Bourdieu 2000, 128). Povečanje števila študentov je za seboj potegnilo mnoge spremembe, ki še danes niso končane. Tudi bolonjska reforma je proces, ki spreminja temeljne koncepte visokošolskega izobraževanja. Vprašljiv pa je način, na katerega se je ta reforma izpeljala.

Skozi diplomsko delo smo videli, da je bolonjska reforma mnogokrat prešla pojem ideologizacije, predvsem s strani neoliberalne doktrine. Glede na temeljne lastnosti neoliberalizma¹⁹ lahko torej povzamemo, da je ideologija neoliberalizma preko globalnih akterjev, kot so OECD, STO in podobni, prešla tudi v temeljni dokument, ki ta trenutek obravnava evropski visokošolski prostor, Bolonjsko deklaracijo in njej podrejene predpise na globalni in tudi nacionalni ravni. Vprašanje je, ali se bo ta proces morda obrnil, da bo torej bolonjska reforma ali njena uspešna implementacija služila kot pozitiven zgled za visoko šolstvo v preostalem delu sveta. Vendar zaradi narave neoliberalizma, ki je izdatno vplival na obliko in implementacijo bolonjske reforme preko fleksibilizacije trga delovne sile, prilagajanja potrebam korporacijam in drugim neoliberalnim paradigmam, lahko dvomimo v tovrsten 'spill-over' učinek, ki bi pozitivno vplival na razvoj globalnega visokega šolstva.

Vse tudi kaže, da bolonjska reforma pravzaprav zahteva od visokošolskih ustanov, univerz in fakultet, da se prilagodijo potrebam trga oziroma gospodarstva tako, da same postanejo gospodarski subjekt oziroma podjetje. Podjetizacija visokega šolstva pa prinaša tekmovalnost na ravni nezdrave konkurence, ki bi stremela le k čim večjemu dobičku, torej bi stremela h kvantiteti, ne pa h kvaliteti. Vendar »tudi trg na vprašanje, kaj je dobro in kaj je slabo, ne daje vedno pravega odgovora. Če bi vse prepustili 'tržnim zakonitostim', bi namreč hitro ugotovili, da neoliberalistični trg mnogih raziskav in institucij sploh 'ne potrebuje' in tudi da so mnogi pravi raziskovalci že izgubili vojno z raziskovalci poslovneži« (Mencinger 1999, 71). To bi lahko hitro privedlo do monopolizacije mišljenja, kar je slabo za zdravo konkurenco²⁰. Namesto tega, ker je pod vplivom neoliberalizma, bolonjska reforma »pomeni, da bodo

---

¹⁹ Glej Lamy v Baylis in Smith 2007.

²⁰ Z zdravo konkurenco ne mislimo odkrivanja resnic v že obstoječih resnicah, temveč argumentativno tekmovanje v iskanju novih resnic. Tovrstnih spodbud bolonjska reforma ne predvideva.

države EU poslej prednostno podpirale raziskave, ki jih bodo naročila gospodarska podjetja, se pravi zasebni kapital. Ob tem se postavlja vprašanje preusmerjanja javnih sredstev v zasebne žepe. Pričakujemo lahko tudi nadaljnje napade na javnost znanstvenega dela: zasebni investitorji, ki vlagajo v raziskovanje imajo pristen interes, da čim dlje zadržujejo njegove rezultate v tajnosti, saj jih tako lahko komercialno izkoriščajo« (Breznik in Močnik 2008b, 193), kar bi posledično lahko pomenilo, da imajo univerze le dve možnosti: ali postanejo lutke v rokah podjetij, ki jih izkoriščajo za svoje namene, ali pa same postanejo podjetja in tržijo svoje izdelke, ki bi temeljili na nematerialnem delu in s tem ustvarijo trg kognitivnih dobrin in se neoliberalnim paradigmam prilagodijo (jim konkurirajo) tako, da postanejo glavne protagonistke kognitivnega kapitalizma²¹.

Za nekatere študente in profesorje pa niti ena niti druga možnost nista bili sprejemljivi, zato so se lotili prepoznavanja procesov, ki jih je implicirala bolonjska reforma. S spretnimi manevri, kot je na primer povečana mobilnost študentov, raziskovalcev in profesorjev so ideologi bolonjske reforme vpeljali neoliberalne doktrine, ki imajo korenine v lizbonski strategiji. Kljub temu, da je najprej kazalo na to, da bo uvedba bolonjske reforme prinesla več koristi za več ljudi pa je sčasoma le pokazala svojo drugo plat. V sami Bolonjski deklaraciji seveda ni zapisanega (skoraj) nič, kar bi lahko namigovalo na morebiten vpliv neoliberalne ideologije na sprejemanje tega pomembnega dokumenta. Neoliberalne paradigme so se začele kazati kasneje, predvsem po vpeljavi Lizbonske strategije in po-bolonjskih srečanjih, na katerih so opredelili nove točke, ki so Bolonjsko deklaracijo postavile v neoliberalno ideologijo, zametke pa je bilo moč slutiti že prej.

Proti taki perfidni neoliberalni reformi, katere najbolj očitne posledice so bile dvigi ali uvedbe šolnin za visoko šolstvo so se po razkritju oziroma spoznanju teh dejstev po vsej Evropi zgodili upori študentov, za katere lahko rečemo, da »so množične manifestacije ob zasedanjih simbolnih reprezentantov globalne oblasti veliki mozaiki iz malih zgodb, ki skupaj sestavljajo globalno sliko oblasti in odpirajo prostor solidarnosti, prostor alternativne komunikacije in odnosov« (Kurnik 2005, 26). Nedvomno so bili tudi protesti na Dunaju in v Madridu tovrstne narave, oboji so namreč potekali hkrati s srečanji visokih političnih predstavnikov držav EU, v tem primeru visokošolskih ministrov. Vprašanje je sicer, ali so se ti boji izognili »pastem liberalnoanarhistične in antiimperialistične zastavitve« (*prav tam*, 163), kajti širina družbenih

---

²¹ Ali katerihkoli drugih oblik postmodernih in postfordističnih, predvsem nematerialnih oblik kapitalizma.

posledic uvajanja bolonjske reforme (ki je mnogokrat apriorizirano označena za neoliberalno na mestih, kjer to ni tako očitno), ki še ni povsem znana, je mnogokrat usmerjena skozi ozke kanale ideološko obremenjenih načinov razmišljanja, ki lahko privedejo do napačnih sklepov s pripoznavanjem pravega vzroka. To pa bi pomenilo tudi simptomatsko obravnavo problema in posledično ohranitev vzroka, katerega le odstranitev bi pomenila pravo rešitev.

6 ZAKLJUČEK

V diplomskem delu smo se osredotočili zgolj na dva primera študentskih bojev in en prikaz širjenja boja preko izobraževanja, vendar smo skozi opazovanje teh protestov in skozi analizo virov lahko ugotovili, da je glavni motiv vseh študentskih bojev proti bolonjski reformi več ali manj enak: prekinitev povezave bolonjskega procesa z neoliberalno ideologijo trga. Splošni boj proti tej ideologiji se sicer bije na več ravneh, kar postane razvidno, ko jasneje razdelamo strukturo protestnikov proti bolonjski reformi. Ti so namreč prišli 'z vseh vetrov' kar pomeni, da se visoko šolstvo na nek način tiče prav vseh družbenih skupin. Če namreč raziskave in razvoj padejo pod vpliv trga (v kolikor to že niso), je strah pred manipulacijo in vplivanje na rezultate raziskav več kot upravičen. Zato je tudi boj proti tovrstnim mahinacijam več kot upravičen.

Struktura protestnikov je po večini bila sestavljena iz raznih gibanj za drugačno globalizacijo, proti kapitalistični bloki so bili sicer manj številčni vendar zato toliko bolj učinkoviti, kljub temu pa je samo dejanje protestov, kljub relativnemu uspehu podalo več dvomov v učinkovitost tovrstnih manifestacij. Na plenurnih, ki so se odvijali pred ali po protestnih shodih, se je večkrat jasno izrazilo, da bi bilo bolj učinkovito razmišljati in razpravljati o alternativnih rešitvah znotraj ali izven sistema, kot pa nase privlačiti pozornost medijev. Ne sme se namreč pozabiti, da so tudi mediji del ideološkega aparata in da kot taki služijo reprodukciji produkcijskih razmerij, iz česar študentski boj proti bolonjski reformi hoče izvzeti visoko šolstvo in mu vrniti neko dostojanstvo, ki pa ga morda celo nikoli ni imelo. Vsekakor je bil eden temeljnih motivov za proteste proti bolonjski reformi perfidna neoliberalna ideologija, ki se je manifestirala šele na praktični ravni, potem ko je dolgo bila skrita v besedilu Bolonjske deklaracije, predvsem pa v dokumentih (komunikacijah), ki so se sprejemali ob nadaljnji obravnavi bolonjskega procesa. Zato je na praktični ravni, kot protiudarec, prišlo tudi do študentskih protestov, ki so se po nekaj manifestacijah začasno

preselili v sfero mišljenja. Ko bo čas pravi in se bodo misli izoblikovale, pa bo študentski boj moral napraviti korak naprej, ter se soočiti z neoliberalno ideologijo na ideološki ravni. V tistem trenutku pa bo moral študentski boj hkrati stati v krogu borbe in izven njega, sicer ga bo moč kroženja kapitalizma, ki je venomer zmogel sebi v prid obrniti pritiske od spodaj, pograbila v svoj vrtinec in bo izstop iz tega kroga in prehod na naslednjo raven bojev še težji, kot je bil na primer po koncu protestov konec šestdesetih.

Osrednjo tezo diplomskega dela smo skozi analizo deloma potrdili, deloma pa jo lahko ovržemo. Skozi raziskovanje vplivov globalnih vidikov neoliberalne ideologije na bolonjsko reformo smo ugotovili, da je neoliberalna ideologija brezkompromisno pograbila bolonjsko reformo in jo s plašnicami na očeh vpregla v svoj voz. Kljub temu pa neposredne trditve, da so fakultete oziroma univerze postale podjetja, ne moremo potrditi, lahko pa potrditev slutimo. To enostavno pomeni, da lahko pričakujemo poraz visokega šolstva in njegovo dokončno podreditev neoliberalni ideologiji, če se študentska in druga gibanja proti neoliberalni ideologizaciji visokega šolstva ne bodo še naprej borila proti neegalitarnosti v bolonjskem procesu.

Žal se v diplomskem delu nismo uspeli dotakniti marsikaterih točk. Umanjkal nam je kritičen vpogled v globalno naravo študentskih bojev in nekatere organizacije, ki se ukvarjajo s problematiko visokega šolstva, nismo predstavili gibanj za odprto visoko šolstvo, nismo se dotaknili nekaterih srečanj, ki so jih organizirale samoorganizirane avtonomne skupnosti študentov, nismo razdelali kompleksnega razmerja med študenti, univerzami in profesorji ter kritičnim prenosom znanja in kontrole nad tem prenosom, nismo obelodanili širših socialnih problemov, ki bi lahko nastali kot posledica študentskih bojev, prav tako pa smo ob strani pustili kontroverzne povezave med korporacijami in univerzami, ki delujejo na globalni ravni ravno s pomočjo globalnih predpisov in sporazumov, kot npr. GATS in/ali Bolonjska deklaracija z Lizbonsko strategijo, ne nazadnje pa smo izpustili tudi vplive, ki jih imajo ali jih bodo imele nacionalne in nadvladane agencije za kakovost, ki bodo prevzele tudi vlogo akreditacije študijskih programov, kar lahko posledično hitro privede do monopolizacije mišljenja.

LITERATURA

Althusser, Louis. 2000. *Izbrani spisi*. Ljubljana: /*cf.

Bergoč-Nadon, Jana in Andrej Kohont. 2007. Na poti v bolonjsko reformo – razmislek o kakovosti in vlogi upravljanja človeških virov v visokem šolstvu. *Družboslovne razprave* 23 (54): 97-116.

Bourdieu, Pierre. 2000. *Homo academicus*. Stanford: Stanford university press.

Bourdieu, Pierre in Loïc Wacquant. 2003. Neoliberalni novorek: zabeležke o novi planetarni vulgati. *Družboslovne razprave* 19 (43): 57-63.

Braček, Alenka. 2007. *Internacionalizacija visokega šolstva v Sloveniji*. Magistrsko delo. Ljubljana: FDV.

Breznik, Maja in Rastko Močnik. 2008a. Humanistika in družboslovje na periferiji: znanosti ali tehnokratska orodja? *Časopis za kritiko znanosti* 36 (233): 119-120.

--- 2008b. Humanistika in družboslovje v primežu liberalne Evrope. *Časopis za kritiko znanosti* 36 (233): 178-198.

Budimpeško-dunajska deklaracija o evropskem visokošolskem prostoru. 2010. Dostopno preko <http://ceps.pef.uni-lj.si/knjiznica/doc/2010-03-12-Budapest-Wien-Communique-SLO.pdf> (28. avgust 2010).

Eco, Umberto. 2007. *Baudolino*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Hartmann, Eva. 2008. Bologna goes global: a new imperialism in the making? *Globalisation, societies and education* 6 (3): 207-220.

Kitchell, Mark. 1990. *Berkeley in the sixties*. New York: Kitchell films.

Klein, Naomi. 2009. *Doktrina šoka: razmah uničevalnega kapitalizma*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Kurnik, Andrej. 2005. *Biopolitika: novi družbeni boji na horizontu*. Ljubljana: Sophia.

Lamy, Steven. 2007. Sodobni večinski pristopi: neorealizem in neoliberalizem. V *Globalizacija svetovne politike. Uvod v mednarodne odnose*, ur. John Baylis in Steve Smith, 263-289. Ljubljana: FDV.

Laval, Christian. 2005. *Šola ni podjetje: neoliberalni napad na šolstvo*. Ljubljana: Krtina.

Lenarčič, Blaž. 2007. Transfer znanja in socialni kapital v družbi znanja. *Družboslovne razprave* 23 (56): 91-108.

Mencinger, Jože. 1999. Avtonomija in odgovornost. V *Univerza pleše avtonomno?*, ur. Katarina Majerhold, 67-72. Ljubljana: ŠOU in Radio Študent.

Mihevc, Bogomir. 1999. Drama univerze – še tisoč let? V *Univerza pleše avtonomno?*, ur. Katarina Majerhold, 91-119. Ljubljana: ŠOU in Radio Študent.

Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo. 2007. *Londonski komuniké. Evropskemu visokošolskemu prostoru naproti: odzivanje na izzive v globalnem svetu*. Dostopno prek: http://www.mvzt.gov.si/fileadmin/mvzt.gov.si/pageuploads/doc/dokumenti_visokosolstvo/Bolonjski_proces/London_komunike_slo.pdf (28. avgust 2010).

---. 2010. *Bolonjski proces: evropskemu visokošolskemu prostoru naproti*. Dostopno prek <http://www.mvzt.gov.si/index.php?id=455> (25. avgust 2010).

Mouffe, Chantal. 1993. *The return of the political*. London: Verso.

Negri, Antonio in Michael Hardt. 2003. *Imperij*. Ljubljana: Študentska založba.

Popović, Milan. 2008. Vertikalna razsežnost periferizacije: kako Tempus in drugi sveti teksti pripomorejo k temu procesu. *Časopis za kritiko znanosti* 36 (233): 132-135.

Radio Študent. 2009. *Pogovorni večerni termin*. Ljubljana, 10. december.

Studenti filozofskog fakulteta u Zagrebu. 2009. *Blokadna kuharica*. Dostopno prek: http://anarhizam.hr/downloads/blokadna_kuharica.pdf (19. avgust 2010).

Šćukanec, Ninoslav. 2010. Nastanak zajedničke visokoobrazovne politike na ravni Evropske unije. *Sociologija i prostor* 48 (1): 99-112.

Štrajn, Darko. 1999. Univerza, ki se je vrnila v prihodnost, misleč, da se vrača v preteklost. V *Univerza pleše avtonomno?*, ur. Katarina Majerhold, 9-30. Ljubljana: ŠOU in Radio Študent.

Urad Vlade RS za komuniciranje. 2009. *Lizbonska strategija*. Dostopno prek: <http://www.evropa.gov.si/si/lizbonska-strategija/> (26. avgust 2010).

Vlk, Aleš. 2006. *Higher education and GATS: regulatory consequences and stakeholders' responses – doctoral thesis*. Dostopno prek <http://www.utwente.nl/mb/cheps/publications/Publications%202006/thesisvlk.pdf> (19. september 2010).

Vlk, Aleš, Don Westerheijden in Marijk van der Wende. 2008. GATS and the steering capacity of a nation state in higher education: case studies of the Czech republic and the Netherlands. *Globalisation, societies and education* 6(1) 33-54. Dostopno prek <http://www.utwente.nl/mb/cheps/publications/Publications%202008/GATS.pdf> (18. september 2010).

Zgaga, Pavel. 1999. Avtonomija, to večno vprašanje... V *Univerza pleše avtonomno?*, ur. Katarina Majerhold, 31-60. Ljubljana: ŠOU in Radio Študent.

--- 2004. *Bolonjski proces. Oblikovanje skupnega evropskega visokošolskega prostora*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

--- 2007. *Higher education in transition. Reconsiderations on higher education in Europe at the turn of millenium*. Umea: Umea university.